

Nasilje putem interneta

Zovkić, Doroteja

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:317998>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-16**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

Doroteja Zovkić

Nasilje putem interneta

Završni rad

Mentor: doc.dr.sc. Silvija Ručević

Sumentor: dr.sc. Damir Marinić

Osijek, 2015.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. NASILJE NA INTERNETU	2
3. VRSTE NASILJA NA INTERNETU	4
3.1. Vrijeđanje	4
3.2. Uznemiravanje	5
3.3. Ogovaranje i klevetanje.....	5
3.4. Lažno predstavljanje	6
3.5. Nedozvoljno priopćavanje.....	6
3.6. Obmanjivanje	7
3.7. Isključivanje	7
3.8. Uhođenje i proganjanje	8
3.9. Veselo šamaranje.....	8
4. NASILNICI NA INTERNETU	9
4.1. Osvetoljubivi anđeo.....	11
4.2. Nasilnik gladan moći.....	12
4.3. Štreber osvetnik.....	12
4.4. Zlobne djevojke.....	13
4.5. Nepažljivi	13
5. ŽRTVE NASILJA NA INTERNETU	14
6. PREVENCIJA	15
7. ZAKON I MALOLJETNICI	17
8. ZAKLJUČAK	18
LITERATURA	19

NASILJE PUTEK INTERNETA

SAŽETAK

Kraj 20. i početak 21. stoljeća obilježio je razvoj informacijsko-komunikacijskih tehnologija. U skladu s time, internet je postajao sve popularniji te broj korisnika i dalje raste. Sve je češće i nasilje putem modernih oblika komunikacije. Nasilje na internetu podrazumijeva svaku komunikacijsku aktivnost *cyber*-tehnologijom koja se može smatrati štetnom za pojedinca, ali i za opće dobro. Ono može uključivati bilo kakav oblik višestruko slanih poruka internetom ili mobitelom čiji je cilj povrijediti, uznemiriti ili na bilo koji drugi način oštetiti drugu osobu koja nije u stanju zaštititi se od takvih postupaka. Može se odnositi na tekstualne ili video poruke, fotografije ili pozive, a provodi se različitim elektroničkim medijima: e-poštom, SMS-om, različitim internetskim stranicama uključujući društvene mreže, forume, blogove, *chat* sobe i sl. Moguće je razlikovati osam vrsta nasilja na internetu: vrijeđanje, uznemiravanje, ogovaranje i klevetanje, lažno predstavljanje, nedozvoljeno priopćavanje, obmanjivanje, isključivanje i uhođenje. Pojedini autori, kao poseban oblik nasilja na internetu, izdvajaju i "veselo" šamaranje. Nasilnici na internetu pokazuju manje empatije, manje samokontrole te više antisocijalnog ponašanja. Može ih se klasificirati s obzirom na motive nasilnog ponašanja: osvetoljubivi anđeo, nasilnik gladan moći, štreber osvetnik, zlobne djevojčice i nepažljivi. Nasilje putem interneta može uzrokovati značajne emocionalne i psihosocijalne štete (depresija, anksioznost, nisko samopoštovanje, slabiji akademski uspjeh...). Za prevenciju ovog oblika nasilja bitno je uključiti sve ljude iz okoline, kako obitelj i prijatelje, tako i učitelje i učenike u školama. Nasilje na internetu je kažnjivo zakonom, bilo da je riječ o uvredi, kleveti, prijetnji, iznošenju osobnih ili obiteljskih prilika. Zakonom je kažnjiva i svaka vrsta seksualnog uznemiravanja preko interneta.

Ključne riječi: nasilje na internetu, vrste nasilja, nasilnici, žrtve, prevencija

1. UVOD

Kraj 20. i početak 21. stoljeća obilježio je razvoj informacijsko-komunikacijskih tehnologija. U skladu s time, internet je postajao sve popularniji te broj korisnika i dalje raste. Sadržaji na internetu su sve bogatiji, raznolikiji i privlačniji sve većem broju ljudi. Malen je broj djece i adolescenata koji ne posjećuju internet na svakodnevnoj bazi. Istraživanje provedeno 2010. godine u Americi na 800 tinejdžera između 12 i 17 godina je pokazalo da 93% njih provodi vrijeme *online* (Kowalski, Limber i Agatston, 2012). Slični podaci dobiveni su i u Hrvatskoj; istraživanje provedeno 2013. godine na uzorku od 1489 djece u dobi od 11 do 18 godina pokazalo je da čak 93% djece ima otvoren Facebook profil (Buljan-Flander, 2013). Razlog zašto je toliki broj mladih na internetu jesu brojne mogućnosti koje isti pruža. Danas ono služi kao sredstvo koje promiče kognitivni, socijalni i fizički razvoj (Guan i Subrahmanyam, 2009). Konkretno, omogućava brzu dostupnost informacija, učenje, razvoj kreativnosti, izvor zabave (Pregrad, Tomić Latinec, Mikulić i Šeparović, 2011), razvijanje osjećaja vlastite sposobnosti i samopouzdanja, vježbanje koordinacije oko-ruka (Buljan-Flander, Karlović i Ćosić, 2004), edukaciju, usavršavanje stranih jezika (Hodak Kodžoman, Velki i Cakić, 2013) itd. Međutim, postoji niz prijetnji i opasnosti kojima su osobito podložna djeca i adolescenti, a neki od njih uključuju izlaganje seksualnim ili nasilnim sadržajima, direktnu komunikaciju s osobom koja traži neprimjerene odnose, izloženost uznemirujućim, neprijateljskim ili nepristojnim porukama, pretjeranu izoliranost djeteta koja proizlazi iz prečestog i dugotrajnog korištenja osobnog računala odnosno interneta itd. (Buljan-Flander, Karlović i Ćosić, 2004). Osim interneta, razvoj informacijsko-komunikacijskih tehnologija doveo je i do toga da gotovo svaka osoba posjeduje mobilni telefon putem kojeg možemo komunicirati s drugima, slati i primiti tekstualni poruke, slike, glazbu, koristiti internet i još mnogo toga (Kiš, 2002; prema Hodak Kodžoman, Velki i Cakić, 2013).

Kao posljedica navedenoga, sve je češće i nasilje putem ovih modernih oblika komunikacije. Bežični telefoni, tableti, osobna računala s pristupom internetu i sustavima komunikacije pružaju nasilnicima mogućnost kontaktiranja žrtve bez kontakta licem u lice (Patchin i Hinduja, 2010; prema Thomas Washington, 2014). Stručnjaci ističu da internet briše društvene kočnice i dopušta djeca da govore i čine stvari koje ne bi mogli napraviti u stvarnom svijetu.

2. NASILJE NA INTERNETU

Nasilje na internetu (elektroničko nasilje, *cyberbullying*, *online* nasilje, digitalno nasilje) podrazumijeva svaku komunikacijsku aktivnost *cyber*-tehnologijom koja se može smatrati štetnom za pojedinca, ali i za opće dobro (Bedić i Filipović, 2014). Ono može uključivati bilo kakav oblik višestruko slanih poruka internetom ili mobitelom čiji je cilj povrijediti, uznemiriti ili na bilo koji drugi način oštetiti drugu osobu koja nije u stanju zaštititi se od takvih postupaka. Može se odnositi na tekstualne ili video poruke, fotografije ili pozive, a vrlo često uključuje nekoliko oblika komunikacije (zvučnik, slika, animacija, fotografije...) (Pregrad, Tomić Latinec, Mikulić i Šeparović, 2011), te se provodi različitim elektroničkim medijima: e-poštom, SMS-om, različitim internetskim stranicama uključujući društvene mreže, forume, blogove, *chat* sobe i sl. (Paul, Smith i Blumberg, 2012).

Postoje dvije vrste nasilja koje se vrše ovim medijima: izravan napad i napad preko posrednika. Pod izravnim napadom se smatra situacija u kojoj počinitelj izravno vrši nasilje nad žrtvom dok se nasilje preko posrednika događa kad počinitelj napada pojedinca preko treće osobe koja toga najčešće nije svjesna (Krmek, 2007; prema Hodak Kodžoman, Velki i Cakić, 2013).

Neka nasilna ponašanja na internetu mogu biti počinjena bez izravne namjere da se povrijedi drugu osobu. Na primjer, može se dogoditi da pojedinac pošalje poruku bez namjere ismijavanja, napada ili nasilja, a da ta poruka svejedno povrijedi i uznemiri drugu osobu (Pregrad, Tomić Latinec, Mikulić i Šeparović, 2011). Također, važno je zapamtiti da jedan slučaj zlostavljanja ne može u potpunosti biti izjednačen s nasilničkim ponašanjem (McQuade, Colt, Meyer, 2009). Međutim, često nasilje na internetu uključuje namjerno poticanje grupne mržnje, uhođenje, uznemiravanje, vrijeđanje, napade na privatnost, širenje laži i uvredljivih komentara, okrutnih, zlobnih i prijetećih poruka, kreiranje internetskih stranica na kojima se objavljuju priče, crteži i slike na račun drugih osoba, slanje fotografija kojima se nastoji poniziti drugoga te poticanje ljudi na, primjerice, biranje najružnije, najnepopularnije ili najdeblje osobe u određenoj grupi.

Određena obilježja internetskog zlostavljanja preklapaju se s kriterijima tradicionalnog zlostavljanja: počinitelj namjerava povrijediti žrtvu, interakcija uključuje agresiju, štetne se interakcije ponavljaju te postoji neravnoteža moći (Kowalski, Limber i Agaston, 2008; prema

Eden, Heiman i Olenik-Shemesh, 2013). Vandebloch i van Cleemput (2008; prema Dooley, Pyzalski i Cross, 2009) su svojim istraživanjem, koje je provedeno u Belgiji na uzorku tinejdžera u dobi od 10 do 19 godina, pronašli da nasilje na internetu mora karakterizirati namjera, ponavljanje i neravnoteža moći. Slično, Kowalski i sur. (2008; prema Dooley, Pyzalski i Cross, 2009) su pretpostavili da je nasilje na internetu samo elektronički oblik tradicionalnog nasilja, a ne zasebni fenomen. Međutim, iako postoje određene sličnosti, mnogi smatraju da su tradicionalno nasilje i nasilje na internetu odvojeni fenomeni. Prije svega, nasilje na internetu ne zahtijeva vremensku ni fizičku blizinu osoba (počinitelja i žrtava) (Weber, Ziegele i Schnauber, 2013). Smanjenje kontekstualnih i vizualnih znakova u *online* komunikaciji smanjuje osjetljivost sudionika za učinke vlastitog ponašanja u stvarnom svijetu. Uklanjanjem neverbalnih znakova komunikacije, poput izraza lica i držanja tijela, koji su prisutni u komunikaciji licem u lice, korisnici postaju bestjelesni. Upotreba elektroničke komunikacije smanjuje svijest pošiljatelja o tome kako će primatelji percipirati i reagirati na poslanu poruku. Dakle, čini se da nasilnici ne razumiju da njihovo ponašanje ima troškove u stvarnom životu; oni vide svoje štetne poruke kao zabavan način da se osvete svojim vršnjacima te osjećaju bolje i misle pozitivnije o sebi (Benzmiller, 2013). Osim toga, za razliku od tradicionalnog nasilja, u kojemu se žrtva može izravno suočiti s nasilnikom, zauzeti za sebe i poduzeti mjere kojima će se suprotstaviti počinitelju, u zlostavljanju na internetu žrtva nema te mogućnosti budući da je nasilnik često anonimna (Menesini, Nocetini i Calussi, 2011; prema Thomas Washington, 2014). Upravo ova anonimnost može značajno povećati agresivnost, nepoštenje i druge vrste antisocijalnog ponašanja. Također, djeluje kao "ekvalizator" dajući ovlaštenje pojedincima koji nikada ne bi zlostavljali u "stvarnom životu" da se afirmiraju s agresivnim aktima (Benzmiller, 2013). Osim anonimnosti, Slonje i Smith (2008; prema Del Rey, Elipe, Ortega-Ruiz, 2012) navode i potencijalno veću publiku kod nasilja na internetu. Ekspanzivna potencijalna publika pojačava djelovanje zlostavljanja i olakšava prikaz moći kojoj nasilnik teži. Zbog svega ovoga, počinitelji nasilja na internetu imaju veći osjećaj snage i moći (Steffgen, König, Pfetsch i Melzer, 2011), smatraju kako su male šanse da će biti uhvaćeni i lakše im je zaboraviti što su počinili s obzirom da ne vide žrtvu niti posljedice koje su uzrokovali, zbog čega su i osjećaj krivnje i empatija minimalizirani. Nadalje, nasilje na internetu može biti međugeneracijsko. Nasilnici mogu ciljati na djecu ili odrasle, uključujući roditelje, učitelje ili druge osobe u zajednici, što je malo vjerojatno da bi se dogodilo u stvarnom svijetu (Rogers, 2010). Žrtve nasilja na internetu imaju

osjećaj kao da se nemaju gdje sakriti (Steffgen, König, Pfetsch i Melzer, 2011); poruke i slike koje zlostavljač šalje imaju potencijal maltretirati žrtvu "u bilo koje doba dana ili noći". Žrtve tradicionalnog zlostavljanja mogu patiti u školi, no one mogu pobjeći u sigurnost vlastitih domova na kraju školskog dana i izbjeći zlostavljanje. Nasuprot tome, za žrtve internetskog zlostavljanja bijeg ne postoji - sveprisutnost *online* društvene interakcije sprječava žrtvu da ikada u potpunosti izmakne dometu svog nasilnika, osim ako se on ne odluči isključiti iz cjelokupne društvene mreže (Benzmiller, 2013). Također, ove žrtve doživljavaju veću emocionalnu i socijalnu štetu, a zbog nemogućnosti kontrole aktivnosti nasilnika, osjećaju se bespomoćnima (Sampasa-Kanyinga, Roumeliotis i Xu, 2014). Nadalje, raznovrsnost uloga promatrača je kompleksnija nego u tradicionalnom zlostavljanju. Umjesto jedne, na internetu postoje tri glavne uloge promatrača: (1) promatrač je s nasilnikom u vrijeme slanja ili objavljivanja sadržaja, (2) promatrač je sa žrtvom u vrijeme primanja sadržaja, (3) promatrač nije ni sa nasilnikom ni sa žrtvom, ali prima ili vidi sadržaj koji je počinitelj objavio na internetu (Li, Cross i Smith, 2012).

3. VRSTE NASILJA NA INTERNETU

Willard (2007) navodi da je, neovisno o mediju koji se koristi, moguće razlikovati osam vrsta nasilja na internetu. To su: vrijeđanje, uznemiravanje, ogovaranje i klevetanje, lažno predstavljanje, nedozvoljeno priopćavanje, obmanjivanje, isključivanje i uhođenje. Pojedini autori, kao poseban oblik nasilja na internetu, izdvajaju i "veselo" šamaranje (Kowalski, 2008; prema Popović-Ćitić, 2009).

3.1. Vrijeđanje

Vrijeđanje (*flaming*) je kratkotrajna i žustra rasprava između dvije ili više osoba putem bilo kojeg medija za komunikaciju. Općenito uključuje nepristojan i vulgaran rječnik, uvrede, a ponekad i prijetnje (Feinberg i Robey, 2009). Ova vrsta nasilja se može odvijati putem panela za raspravu, *chat* soba, igrica, pomoću instant poruka ili putem elektroničke pošte. Najčešće se radi o javnom nasilju gdje osobe koje nisu uključene u raspravu mogu vidjeti svađu. Sadržaj koji počinitelj objavljuje uglavnom ima za cilj izazvati određene emocije i odgovore koji uključuju bijes, tugu, poniženje i sl. Pojedini napadači traže ljude koji su entuzijastični oko određene teme s namjerom omalovažavaju njihovog izbora i mišljenja u vezi te teme, bez obzira na to što sami

zapravo misle o njoj. U većini slučajeva napadači nemaju opravdan razlog za svađu i postati će vrlo defenzivni ukoliko im se netko suprotstavi. Najčešće im nije bitna tema o kojoj se raspravlja, važno im je samo da ponize i uvrijede sugovornika. Mogu koristiti velika slova i širok raspon slika i simbola kako bi svojim porukama dodali emocionalni intenzitet (Bamford, 2004). S obzirom na to da se u *flamingu* najčešće radi o svađi između osoba jednake moći, postavlja se pitanje može li ono biti smatrano nasiljem (budući da je za nasilje karakteristična neravnoteža moći). Ukoliko dođe do razmjene serije uvredljivih poruka, smatra se da je započeo *flaming* rat (*flame war*) (Willard, 2007).

3.2. Uznemiravanje

Uznemiravanje (*harassment*) se odnosi na prijeteće radnje kojima je cilj prisiliti nekoga da bude u ponižavajućoj poziciji ili prisilnoj podređenosti dok počinitelj demonstrira svoju moć i dominaciju. Uključuje opetovano slanje uvredljivih, provokativnih, neprijateljskih poruka pojedincu ili grupi. Iako se uglavnom radi o slanju poruka putem privatnih kanala za komunikaciju, može se pojaviti i u javnoj okolini za komunikaciju (Willard, 2007). "Rat ili napad tekstualnim porukama" odnosi se na slanje stotina i tisuća tekstualnih poruka određenoj osobi (Popović-Ćitić, 2009). Ono što razlikuje uznemiravanje od vrijeđanja jest činjenica da uznemiravanje traje puno duže. Osim toga, često se radi o tome da jedna strana napada drugu koja pokušava prekinuti komunikaciju. Ponekad se zlostavljanje može pojaviti neizravno, tj. preko treće osobe. Mnogi tinejdžeri imaju veliki broj prijatelja na internetu koje osobno ne poznaju, ali ih uključuju u svađu i nagovaraju da vrijeđaju žrtvu (Willard, 2007). Uznemiravanje se može pojaviti i u *online* igricama, kada napadači namjerno uznemiravaju druge igrače tijekom igranja igrica sa više igrača. Napadaču je više stalo do toga da pokvare iskustvo drugim igračima nego da pobjede u igri (Popović-Ćitić, 2009).

3.3. Ogovaranje i klevetanje

Ova kategorija odnosi se na objavljivanje lažnih izjava na internetu kao da su točne s ciljem da se diskreditira ili ponizi određena osoba. Dakle, uključuje slanje ili objavljivanje uvredljivih i neistinitih informacija o drugoj osobi s namjerom ugrožavanja njene reputacije ili prijateljstva. Ti sadržaji mogu se objavljivati javno na internetskim stranicama ili slati putem elektroničke pošte i instant poruka (Popović-Ćitić, 2009). Najčešće osoba koju se napada nije

direktni primatelj poruka i slika; one su namijenjene drugim ljudima. Međutim, zlostavljač može slati i objavljevati uvredljivi sadržaj u grupnim porukama i raspravama u kojima je prisutna i žrtva. U ogovaranje i klevetanje također spada i slanje izmijenjenih fotografija drugih osoba (npr. stavi se nečije lice na sliku tijela prikazanog na seksualno eksplicitan način) (Willard, 2007).

Poseban oblik ove kategorije jesu "elektroničke knjige utisaka" (*slam books*) čija je svrha ismijati ili poniziti drugu osobu, najčešće vršnjaka. Radi se o internetskim stranicama na kojima se nalaze imena školskih vršnjaka te bilo tko pored imena može napisati komentar o toj osobi, a najčešće su komentari zlobni i nepristojni (Popović-Ćitić, 2009). Osim toga, učenici često kreiraju internetske stranice na kojima će, objavljujući zlobne i neistinite sadržaje, ponižavati profesore koji im nisu dragi (Willard, 2007).

3.4. Lažno predstavljanje

Lažno predstavljanje (*impersonation*) karakterizira kreiranje lažnog profila, hakiranje ili neovlašteno korištenje tuđeg *online* računa te slanje poruka, slika i drugih sadržaja u ime te osobe koje će izazvati neugodu ili će uništiti njen ugled i prijateljstva. Nerijetko tinejdžeri izmjenjuju lozinke kao dokaz iskrenog prijateljstva što nasilniku omogućuje pristup žrtvinom profilu. Jednom kada nasilnik ima mogućnost predstaviti se u ime žrtve, može prikazivati žrtvu u negativnom smislu ili slati uvredljive poruke i prijetnje žrtvinim prijateljima i profesorima (Willard, 2007). U ekstremnim slučajevima, napadač može koristiti tuđi identitet te postavljati provokativne i uvredljive komentare u okviru tzv. grupne mržnje ili nekih drugih vrsta grupnih foruma, ostavljajući pri tome ime, adresu i broj telefona, kako bi ga osobe koje je navodno napao mogli kasnije pronaći (Kowalski, 2008; prema Popović-Ćitić, 2009). Na ovaj način, lažno predstavljanje može uistinu dovesti drugu osobu u opasnost.

3.5. Nedoizvoljeno priopćavanje

Nedoizvoljeno priopćavanje ili javno razotkrivanje (*outing*) se odnosi na situacije kada napadač šalje drugima ili javno objavljuje informacije koje mu je žrtva poslala u povjerenju. Može se raditi o razgovorima ili slikama koje žrtva ne želi podijeliti s drugima zbog neugode koju bi tada osjećala (npr. zbog njihove ponižavajuće ili seksualne prirode). Ovakvo nasilje se često događa nakon prekida romantičnih ili prijateljskih odnosa. Jedna strana šalje informacije o

drugoju kako bi ju povrijedila, ponizila, osvetila joj se ili prijetila (Willard, 2007). Isto tako, čitanje sačuvanih poruka s tuđeg mobilnog telefona može biti dio procesa *outinga*. Stoga, osnovna karakteristika ove vrste nasilja na internetu je činjenje tuđih osobnih informacija javnima, tj. nedozvoljeno iznošenje privatnih informacija o drugima u javnost. Informacije koje se odaju su osjetljive, privatne ili ponižavajuće (Popović-Ćitić, 2009).

3.6. Obmanjivanje

Obmanjivanje (*trickering*) ima sličnosti sa nedozvoljenim priopćavanjem u smislu da je riječ o javnom objavljivanju privatnih informacija o drugoj osobi. Međutim, ono što razlikuje ove dvije kategorije je svrha i način na koji je osoba došla do tih informacija. Dok se u prethodnoj kategoriji radi o dijeljenju informacija koje je napadač stekao dok su on i žrtva imali dobar odnos, u obmanjivanju je naglasak na prevarama koje netko koristi kako bi naveo drugu osobu da mu otkrije tajne ili informacije kojih se stidi te potom objavljuje i prosljeđuje te informacije drugim ljudima. Dakle, zlostavljač namjerno, korištenjem lukavih trikova i obmana, navodi drugu osobu da mu vjeruje te, nakon što dođe do željenih informacije, dijeli ih drugima (Popović-Ćitić, 2009). Na primjer, mladić može nagovoriti djevojku da mu pošalje fotografije seksualne prirode i zatim ih prosljediti svojim prijateljima. Također, jedna djevojka može navesti drugu da joj se povjeri, nakon čega će njihov razgovor pokazati ostatku društva.

3.7. Isključivanje

Isključivanje (*exclusion*) je povezano s označavanjem pripadnosti vlastitoj ili vanjskoj grupi. Podrazumijeva namjerno isključivanje osobe iz neke *online* grupe ili zajednice. Emocionalni utjecaj isključivanja može biti veoma intenzivan (možemo se samo podsjetiti da je isključivanje jedna od najstrožih kazni u različitim plemenima). Na internetu se isključivanje može pojaviti u *online* igricama, grupnim blogovima i bilo kojim drugim stranicama koje su zaštićene lozinkom. Također se može pojaviti i u kontekstu slanja instant poruka kroz naglašeno isključivanje nekoga s liste prijatelja. Za tinejdžere, isključivanje s liste prijatelja predstavlja krajnje odbijanje (Willard, 2007). Pojedini autori navode da osobe koje su žrtve *online* isključivanja pokazuju pad samopoštovanja te da se pridružuju i konformiraju novim, drugačijim grupama od onih kojima su prethodno pripadali (Williams, 2000; prema Popović-Ćitić, 2009). Pripadnost novim grupama dovodi do ponovnog osjećaja povezanosti s drugima i korisno je

zbog ublažavanja negativnih emocija izazvanih isključivanjem. Osim toga, često povezanost s drugom grupom može doprinijeti tome da se žrtva osjeća snažnijom za izvršenje osвете, bilo samostalno ili uz pomoć članova nove grupe (Popović-Ćitić, 2009).

3.8. Uhođenje i proganjanje

Uhođenje i proganjanje u virtualnom svijetu (*cyberstalking*) uključuje tajno ili otvoreno, kontinuirano, ali neželjeno praćenje određene osobe, koje se može odnositi i na neprestano pokušavanje uspostavljanja i nastavljanja neželjenog kontakta. Karakterizira ga opetovano slanje štetnih poruka koje uključuju prijetnje te su zastrašujuće ili pretjerano uvredljive. Linija koja dijeli uznemiravanje i uhođenje nije u potpunosti jasna. Mogući indikator da je linija pređena je kada se žrtva počne bojati za svoju sigurnost i dobrobit.

Izravno proganjanje se gotovo uvijek odvija putem privatnih kanala komunikacije. Ponekad će počinitelj koristiti anonimna sredstva za komunikaciju sa svrhom sakrivanja identiteta. Neizravno proganjanje uključuje komunikaciju s drugima s namjerom ocrnjivanja žrtve ili dovođenje žrtve u nesigurnu, opasnu situaciju. Ovakvo ponašanje se preklapa s ranije spomenutim klevetanjem i lažnim predstavljanjem.

Ukratko, ova vrsta uhođenja podrazumijeva lažne objave na web-stranicama, krađu identiteta osobe ili podataka, špijuniranje i praćenje osobnog kompjutera i korištenje interneta. Ponekad se prijetnje mogu prenijeti u fizičke prostore. Počinitelji nisu uvijek stranci; često su to bivši ili trenutni partneri ili nekadašnji prijatelji (Willard, 2007).

3.9. Veselo šamaranje

U veselom šamaranju (*happy slapping*) radi se o bezrazložnom fizičkom napadu (šamaranju) jedne osobe ili grupe ljudi na drugu osobu, a sve to se snimi te se video šalje drugima ili postavlja na YouTube. Napadači (najčešće tinejdžeri) izjavljuju da je riječ o šali, međutim, često je riječ o ponašanju koje uključuje teže fizičke ozljede. Ovisno o prirodi situacije, događaji veselog šamaranja mogu imati sve karakteristike krivičnih djela.

Posebna vrsta ove kategorije je skakutanje (*hopping*) koje se sastoji od izravnog fizičkog napada na nepoznatu osobu. Kao i u prethodnom slučaju, događaj se snima i objavljuje *online* (Popović-Ćitić, 2009).

4. NASILNICI NA INTERNETU

Najraširenije pitanje koje se tiče nasilnika na internetu je ono o spolu i dobi istih. Provedena su brojna istraživanja sa svrhom utvrđivanja jesu li nasilnici češće muškog ili ženskog spola te kakve su razlike s obzirom na dob. Međutim, konzistentnih nalaza nema. Neka istraživanja su pokazala veću uključenost muškog spola u nasilje na internetu (Cal vete, Orue, Estévez, Villardón, & Padilla, 2010; prema Del Rey, Elipe i Ortega-Ruiz, 2012; Dehue, Bolman, & Vollink, 2008; prema Del Rey, Elipe i Ortega-Ruiz, 2012; Li, 2006; prema Del Rey, Elipe i Ortega-Ruiz, 2012), druga veću uključenost osoba ženskog spola (Mark & Ratliffe, 2011; prema Del Rey, Elipe i Ortega-Ruiz, 2012; Tokunaga, 2010; prema Del Rey, Elipe i Ortega-Ruiz, 2012; Wang, Iannotti i Nansel, 2010; prema Del Rey, Elipe i Ortega-Ruiz, 2012), a ostala nisu pronašla spolne razlike (Hinduja i Patchin, 2008; prema Del Rey, Elipe i Ortega-Ruiz, 2012; Juvonen i Gross, 2008; prema Del Rey, Elipe i Ortega-Ruiz, 2012; Slonje i Smith, 2008, prema Del Rey, Elipe i Ortega-Ruiz, 2012). Slični nalazi dobiveni su i za dob. Određene studije pokazale su da je nasilje na internetu u pozitivnoj korelaciji s dobi (Vandebosch, Van Cleemput, 2009; prema Hamer, Konijn i Keijer, 2014), dok drugi nisu pronašli povezanost ovih dviju varijabli (Patchin i Hinduja, 2006; prema Hamer, Konijn i Keijer, 2014; Hinduja i Patchin, 2008; prema Hamer, Konijn i Keijer, 2014). Međutim, nalazi upućuju na to da uključenost u nasilje na internetu doživljava vrhunac u adolescenciji (Smith, Mahdavi i Carvalho, 2008; prema Hamer, Konijn i Keijer, 2014). U skladu s time, viktimizacija nasilja na internetu dostiže vrhunac u dobi od 12 do 14 godina (Tokunaga, 2010; prema Hamer, Konijn i Keijer, 2014).

Kao što je ranije spomenuto, nasilnici na internetu posvećuju manje pažnje tuđim osjećajima, stoga čine stvari koje nikada ne bi u stvarnom životu. Zbog moguće anonimnosti i udaljenosti od žrtve, nasilnici imaju manji osjećaj odgovornosti, ponašaju se bezobraznije i izražavaju uvredljivije nego što bi to činili u stvarnom životu (Hodak Kodžoman, Velki i Cakić, 2013). Također, Steffgen, Kónig, Pfetsch i Melzer (2011) su pokazali da, za razliku od osoba koje ne vrše nasilje, zlostavljači na internetu osjećaju manje empatije. To je potvrdilo i istraživanje Ang i Goh (2010; prema Bilić, 2014) koje sugerira da muški i ženski adolescenti s nižim razinama afektivne i kognitivne empatije izvještavaju o češćem sudjelovanju u nasilnim aktivnostima u virtualnom svijetu. Williams i Guerra (2007; prema Bilić, 2014) ističu da su normativna uvjerenja i odobravanje nasilničkog ponašanja značajni prediktori elektroničkog

nasilja. U njihovom je istraživanju potvrđeno da oni koji vjeruju da je nasilje prihvatljivo i podržavaju takve stavove imaju veću vjerojatnost da se uključe u tu vrstu nasilja.

Nadalje, nasilnici na internetu imaju lošije odnose sa svojim skrbnicima u odnosu na ostale vršnjake. Oni su češće žrtve tradicionalnog nasilničkog ponašanja, češće se upuštaju u delikventno ponašanje i češće koriste internet. Mnogi od njih sebe ne vide kao nasilnike već kao oprezne osobe koje štite prijatelja koji je žrtva napada (Feinberg i Robey, 2009). Dakle, za one koji zlostavljaju druge na internetu veća je vjerojatnost da su uključeni u tradicionalno nasilje, bilo kao nasilnici ili kao žrtve (Schneideret, 2012; prema Del Rey, Elipe i Ortega-Ruiz, 2012). Tokunaga (2010; prema Del Rey, Elipe i Ortega-Ruiz, 2012) je sugerirao da tradicionalni nasilnici mogu koristiti virtualnu okolinu kako bi maksimalizirali štetu koju uzrokuju, a Smith i sur. (2008; prema Del Rey, Elipe i Ortega-Ruiz, 2012) su potvrdili da su žrtve tradicionalnog nasilja često i žrtve u *online* svijetu. Neki autori sugeriraju da žrtve tradicionalnog nasilja postaju nasilnici na internetu zbog osvete ili pak koriste taj oblik nasilja kao kompenzaciju za osjećaj nesposobnosti uzvraćanja i suprotstavljanja u tradicionalnom nasilju (Hamer, Konijn i Keijer, 2014).

Narušena obiteljska dinamika, nedostatak emocionalne topline od strane roditelja i nedostatak nadzora također utječu na vjerojatnost uključivanja u nasilje na internetu. Obitelji koje koriste nasilje kao sredstvo u svojim vezama uče djecu da je nasilje prihvatljiv način odnošenja s drugima. Obiteljsko nasilje pokazuje da je svijet opasan i da je način preživljavanja taj da napadneš prvi. Osim toga, vrlo je vjerojatno da roditelji mladih koji su uključeni u nasilje na internetu neuspješno nadgledaju i neuspješno postavljaju ograničenja na korištenje interneta njihovog djeteta i da je ovaj neuspjeh u obraćanju pozornosti rezultirao u štetnom i agresivnom ponašanju na internetu. Stupanj u kojem *online* ponašanje mladih koji su uključeni u nasilje na internetu imitira vrijednosti ili agresiju uobičajenu u kući i je li takvo *online* ponašanje u skladu s tim vrijednostima je trenutno nepoznato i vjerojatno varira (Willard, 2007).

Nadalje, Hamer, Konijn i Keijer (2014) su pokazali da postoji pozitivna povezanost između izloženosti antisocijalnom sadržaju u medijima i nasilja na internetu. I samo antisocijalno ponašanje kod tinejdžera također predviđa nasilje na internetu. Ybarra i Mitchel (2004; prema Sticca, Ruggieri, Alsaker i Perren, 2013) su pokazali da *online* nasilnici češće pokazuju ponašanja kojima se krše pravila (npr. uništavanje imovine, konzumiranje cigareta, alkohola i

droga). Osim što izražavaju delikventno i agresivno ponašanje, nasilnici će pokazivati i poteškoće u socijalizaciji te češće imaju povijest seksualnog zlostavljanja (Willard, 2007).

Često se proučava i samokontrola kod osoba uključenih u nasilje na internetu. Slaba samokontrola se uobičajeno definira kao nesposobnost pojedinca da se kratkoročno ili dugoročno suzdrži od činjenja nasilja ili nekih drugih nepoželjnih oblika ponašanja. Higgins i sur. (2006; prema Bilić, 2014) navode da samokontrola može utjecati na donošenje racionalnih odluka i doprinijeti različitim devijantnim ponašanjima u virtualnim svijetu. Budući da osobe niske samokontrole pokazuju manje empatije, lako se frustriraju i razljute, imaju mentalitet "ovdje i sada", fokusiraju se na kratkoročna zadovoljstva zanemarujući posljedice, a rezultat toga je nedostatak socijalne podrške i rizik za počinjenje nasilja, ali i povećana osjetljivost na viktimizaciju. Uz to, samokontrola ima posredne učinke na rizične načine života, primjerice druženje sa sličnim vršnjacima koji nisu skloni mijenjanju svojih rutinskih navika, što povećava šanse da počine nasilje (Higgins i sur. 2006; prema Bilić, 2014). Učestalost komunikacije s vršnjacima koji podržavaju slične aktivnosti u virtualnom svijetu, koji se oslanjaju na anonimnost pa su nasilni i prema poznanicima iz stvarnog i virtualnog okruženja, povećava vjerojatnost da budu počinitelji elektroničkog nasilja (Bossler i Holt, 2010; prema Bilić, 2014).

Nasilnike na internetu se može klasificirati, a najčešće korištena podjela je ona koju je predložila Parry Aftab (2009; prema Popović-Ćitić, 2009). Nasilnici mogu imati iste metode i vršiti istovjetne oblike nasilja na internetu, ali se njihovi motivi i razlozi mogu uvelike razlikovati. Spomenuta klasifikacija opisuje pet vrsta nasilnika na internetu: osvetoljubivi anđeo, nasilnik gladan moći, štreber osvetnik, zlobne djevojčice i nepažljivi.

4.1. Osvetoljubivi anđeo

Osvetoljubivi anđeo sam sebe ne smatra nasilnikom. Umjesto toga, vidi se kao osobu koja traži pravdu, tj. ispravlja nepravdu i nastoji zaštititi sebe ili druge. U ovu kategoriju najčešće se ubrajaju žrtve tradicionalnog ili *online* nasilja koje se svojim postupcima osvećuju "lošim ljudima", ali nisu svjesni toga da takvim ponašanjem i sami postaju zlostavljači. Smatraju da je na njima da isprave stvari i uzmu pravdu u svoje ruke te se zbog toga vide kao zaštitnike drugih žrtava. Najčešće nasilje vrše samostalno, iako mogu svoje bliske prijatelje upoznati s onim što rade te ih ponekada uključiti u izvršavanje nasilja. Nastoje uvijek ostati anonimni, jer žele izbjeći mogućnost fizičkog napada u stvarnom svijetu. Ukratko, karakterizira ih želja za osvetom,

viktimiziranost vršnjačkim nasiljem, neopažanje sebe kao nasilnika, ispravljanje opaženih nepravdi i potreba za zaštitom sebe i prijatelja od nasilnika (Popović-Ćitić, 2009).

4.2. Nasilnik gladan moći

Ovaj nasilnik dijeli dosta obilježja sa tradicionalnim nasilnikom. Nastoji postići autoritet i kontrolu nad drugima koristeći strah (Feinberg i Robey, 2009). Između njega i tradicionalnog nasilnika nema razlike u motivima koji usmjeravaju ponašanje. Jedina razlika pojavljuje se u metodi koju koriste kako bi postigli te ciljeve. Tradicionalni nasilnici uglavnom koriste izravne verbalne i fizičke napade, a nasilnici na internetu to čine neizravno, putem elektroničkih prijetnji, objavljivanja uvredljivih i zlobnih slika i poruka (Kowalski i sur., 2008; prema Popović-Ćitić, 2009). Nasilnik gladan moći, za razliku od osvetoljubivog anđela, želi što veću publiku koja će promatrati ili osnaživati njegove postupke. Publiku može činiti uži krug prijatelja ili vršnjaci iz školskog okruženja. Nije neobično da se, zbog želje da budu viđeni kao snažni, moćni i zastrašujući, hvale svojim aktivnostima. Željni su reakcije drugih ljudi, a ukoliko ista izostane mogu eskalirati svoje aktivnosti kako bi proizveli željenu reakciju žrtve i okoline (Aftab, 2006; prema Popović-Ćitić, 2009). Najčešće to postižu izravnim napadima i prijetnjama upućenim žrtvi. Dakle, nasilnici gladni moći prepoznatljivi su po sljedećim obilježjima: sličnost sa tradicionalnim nasilnikom, potreba za publikom, želja za ispoljavanjem moći, hvalisanje o vlastitim akcijama, potreba za izazivanjem reakcije i kontroliranje drugih uz pomoć izazivanja straha.

4.3. Štreber osvetnik

Kao i nasilnik gladan moći, štreber osvetnik želi uspostaviti moć nad drugima. Međutim, razlika je u tome što mu motiv nije sama kontrola i autoritet, nego kompenzacija opaženih vlastitih "nedostataka". Ovi nasilnici su često žrtve tradicionalnog nasilja te su uglavnom sitniji i fizički slabiji od većine svojih vršnjaka. Najveći broj ih smatra da nisu dovoljno popularni među vršnjacima te nasiljem na internetu, kojim zastrašuju i ponižavaju druge, kompenziraju svoje slabosti koje su izražene u realnom svijetu (Levine, 2006; prema Popović-Ćitić, 2009). Nasiljem na internetu mogu postići osvetu i osjećaj kompetentnosti i sposobnosti, jer su posebno vješti u korištenju tehnologija, čime djeluju veći i snažniji nego što zaista jesu. Jaki su i grubo u virtualnom svijetu, ali ne i u realnom. Žele ostati anonimni da bi izbjegli rizik od dodatnog

napada u tradicionalnom vršnjačkom nasilju. Ponekad ovi nasilnici počinju kao anđeli osvetnici, ali ubrzo motivaciju da čine dobro i ispravljaju nepravde zamjenjuje uzbuđenje koje donosi moć i uplašenost žrtava (Popović-Ćitić, 2009).

4.4. Zlobne djevojke

Zlobne djevojke često djeluju u grupama te vrše nasilje jer im je dosadno i traže način da se zabave (Feinberg i Robey, 2009). Ovaj oblik nasilja smatra se najnezrelijim od svih. Zlobne djevojke koriste ponižavanje i vrijeđanje drugih kako bi ojačale svoj ego te povrijedile ego žrtava. Rijetko koriste prijetnje i uglavnom su usmjerene na ismijavanje i omalovažavanje. Zahtijevaju publiku i žele da drugi znaju tko su oni. Podrška publike, odnosno divljenje drugih ili šutnja osoba koje promatraju zlostavljanje i time dopuštaju njihove aktivnosti, ključna je za održavanje i pojačavanje nasilnih aktivnosti. Ukoliko žrtva ili publika pokušaju ignorirati nasilnice, dolazi do brze eskalacije nasilja te zlobne djevojke postaju sve okrutnije i željnije pažnje. Žrtve su gotovo uvijek osobe ženskog spola. Zaključno, glavna obilježja ove grupe nasilnika su: nasilje iz dosade i zabave, baziranost na egu i promociji vlastitog socijalnog statusa, vršenje i planiranje u grupi, viktimizacija djevojčica i osnaživanje nasilja kroz divljenje i poticanje od strane publike.

4.5. Nepažljivi

Nepažljivi nasilnici ne namjeravaju uzrokovati štetu; oni jednostavno reagiraju bez razmišljanja o posljedicama svojih postupaka. Ne smatraju sami sebe nasilnicima. U *online* svijetu se mogu pretvarati da su snažni te reagirati na provokativne i uvredljive poruke koje primaju (Aftab, 2006; prema Popović-Ćitić, 2009). Za razliku od štrebera osvetnika, ne upuštaju se u ove aktivnosti namjerno. Može se dogoditi da budu isprovocirani te u trenutku bijesa ili frustracije odgovore bez promišljanja o tome što čine. Oni se ponašaju da na takav način "jer im je zabavno" i "zato što mogu". Često prakticiraju ove aktivnosti kada su sami i pokazuju iznenađenje ukoliko ih netko optuži za nasilje. Nesvjesni su toga da ono što čine može imati negativne posljedice na druge te poriču nasilna djela. Osnovne karakteristike nepažljivih nasilnika su želja za igranjem uloga, nepažljivo davanje odgovora i neviđanje da su poduzete akcije nasilne.

5. ŽRTVE NASILJA NA INTERNETU

Postoje određeni faktori rizika i za žrtve nasilja na internetu. Prije svega, otvoreni računi na različitim internetskim stranicama, korištenje YouTube-a, *chat* soba, blogova i sl. povećava vjerojatnost da će osoba biti uključena u elektroničko nasilje. Osim toga, značajnu ulogu ima i volja, odnosno spremnost da se na internetu otkriju informacije o sebi (Mesch, 2009; prema Bauman, 2013). Nadalje, DeSmet, Deforche, Hublet, Tanghe, Stremersch, De Bourdeaudhuij, (2014) navode kako će pretile osobe pokazivati više ovih rizičnih faktora i češće biti mete nasilja na internetu. Također, mnoga istraživanja pokazuju vezu između nasilja na internetu i tradicionalnog vršnjačkog nasilja. Otprilike polovica žrtava *online* nasilja, također su bile meta tradicionalnog nasilja. Žrtve *online* nasilja su uglavnom nepopularnije, izoliranije, depresivnije, uznemirenije i bojažljivije od svojih vršnjaka. Oni koji su pod rizikom vjerojatnije će tražiti prihvaćanje i pozornost na internetu, više će biti podložni manipulaciji, manje osjetljivi na sigurnosne poruke na internetu, manje otporni izlasku iz teških situacija, manje sposobni ili voljni osloniti se na svoje roditelje za pomoć, te je manje vjerojatno da će izvijestiti odraslu osobu o opasnoj *online* situaciji (Feinberg i Robey, 2009).

Nasilje putem interneta može uzrokovati značajne emocionalne i psihosocijalne štete. Žrtve često doživljavaju depresiju, anksioznost, nisko samopoštovanje, zdravstvene tegobe (Feinberg i Robey, 2009) i socijalnu anksioznost (Ortega, Elipe, Mora-Merchan, Genta, Brighi, Guarini, Smith, Thompson, Tippet, 2012). Učenici koji su žrtve nasilja na internetu vjerojatnije će izbjegavati školu i imati slabiji akademski uspjeh, a češće će konzumirati drogu i alkohol (Benzmiller, 2013).

Osim depresije, emocionalni odgovori žrtava nasilja preko interneta uključuju ljutnju, frustraciju, ranjivost i strah. Ljutnja je u prosjeku najčešća emocija koja se kod njih javlja, a može se objasniti socijalno-funkcionalnim gledištem o emocijama koje kaže da je ljutnja reakcija na narušenu autonomiju i nepoštivanje osobnih prava ili slobode pojedinca te služi kao snažna reakcija kojom bi se minimalizirala opasnost kada se radnja odražava negativno na pojedinčev pojam o sebi. Za žrtve nije neuobičajen i manjak osjećaja stida (u odnosu na žrtve tradicionalnog nasilja) što se može objasniti činjenicom da žrtve nisu suočene licem u lice s nasilnikom što ih može zaštititi od te emocije. Sram je socijalno-moralna emocija koja, još od razdoblja ranog djetinjstva, zahtijeva prisutnost drugih ljudi kako bi se manifestirala. Izostanak ove emocije može biti upravo zbog odsustva direktne nazočnosti drugih osoba (Ortega, Elipe, Mora-Merchan,

Genta, Brighi, Guarini, Smith, Thompson, Tippet, 2012). Spears, Slee, Owens i Johnson (2009; prema Bauman, 2013) su pronašli da žrtve često osjećaju i snažan strah i osjećaj bespomoćnosti. Smanjen osjećaj samopoštovanja, beznade i depresija nerijetko se pretaču u suicidalne misli i počinjenje suicida kao ekstremu posljedicu ove vrste nasilja (Bilić, 2014).

Neki su adolescenti osjetljiviji na slučajeve i učinke nasilja na internetu od drugih. Adolescenti koji su socijalno dobro prilagođeni i imaju zdrave vršnjačke i obiteljske sustave za podršku vjerojatnije će biti bolji u donošenju odluka i imati razvijenije vještine suočavanja. Oni su obično bolje osposobljeni ignorirati ili učinkovito opovrgnuti internetsko zlostavljanje i manje je vjerojatno da će eskalirati situaciju kroz osvetu (Feinberg i Robey 2009). U suprotnosti s time, manjak podrške može predstavljati dodatnu opasnost za žrtve jer može dovesti do socijalnog isključenja, što dodatno pojačava patnje žrtve (Weber, Ziegele i Schnauber, 2013). Osjetljivi adolescenti tendiraju imati malobrojnije vještine suočavanja sa stresom, loše odnose, probleme s mentalnim zdravljem i obiteljske poteškoće. Neki se adolescenti uključuju u nasilje putem interneta, kao agresori ili žrtve, zbog akutnih epizoda emocionalnog stresa, poput prekida romantične veze (Feinberg i Robey 2009).

Neki autori navode da posljedice nasilja na internetu mogu biti štetnije od tradicionalnog vršnjačkog nasilja. Razlog tomu može biti javno objavljivanje uvredljivih komentara i šira publika koja svjedoči nasilju, anonimnost zlostavljača, trajnost i snaga pisane riječi ili postavljene slike, sposobnost napadača da zlostavlja žrtvu 24 sata dnevno kao i nemogućnost bijega žrtve (Dredge, Gleeson, de la Piedad Garcia, 2014).

Znakovi koji mogu upućivati na zlostavljanje uključuju izbjegavanje korištenja osobnog računala, mobitela i ostalih tehnologija, pokazivanje stresa kada se primi poruka, e-mail i sl., povlačenje iz interpersonalnih odnosa, izbjegavanje odlaska u školu, izbjegavanje razgovora o uporabi računala, često izražavanje negativnih emocija, uključujući tugu, ljutnju, frustraciju, smanjenu toleranciju i brigu, pad u akademskom uspjehu te smetnje u spavanju i hranjenju.

6. PREVENCIJA

Za prevenciju nasilja na internetu bitno je uključiti sve ljude iz okoline, kako obitelj i prijatelje, tako i učitelje i učenike u školama. Istraživanja pokazuju da postoji nekoliko područja koja su se pokazala uspješnima u smanjivanju nasilja.

Podizanje svijesti o postojanju problema je jedan od prvih koraka u bilo kojem programu prevencije (Buljan-Flander, 2008). Poteškoće često stvara negiranje postojanja bilo kakvog oblika nasilja. Uz to, postoje mitovi o zlostavljanju koji se neprestano ponavljaju i na koje se treba osvrnuti. Iako je opće mišljenje nastavnika o nasilju preko interneta to kako ono ne osnažuje djecu, kako ima dugoročne negativne posljedice te kako ne priprema učenike na život, postoje i nastavnici suprotnog mišljenja koji smatraju da je nasilje preko interneta dobro za djecu jer ih može osnažiti (Ortega, Elipe, Mora-Merchan, Genta, Brighi, Guarini, Smith, Thompson, Tippet, 2012). Za uspješnost prevencije ključno je da učitelji, roditelji i učenici postanu svjesni nasilja koje je prisutno. Nastavnicima, ali i ne-nastavničkom osoblju, su potrebna kontinuirana profesionalna usavršavanja i informativni treninzi pomoću kojih će dobiti više informacija o prirodi nasilja na internetu i posljedicama do kojih dovodi. Roditeljima je bitno objasniti metode nasilja na internetu te ih uputiti na obraćanje pažnje mogućih slanja poruka usred noći pod pokrivačem, slanja uvredljivih e-mailova s računala i posjećivanje opasnih internetskih stranica. Razgovor roditelja i nastavnika s učenicima o ovom problemu je neizostavan. Nalazi jednog istraživanja upućuju na to da odrasli imaju vrlo malo znanja o *online* aktivnostima učenika. Jedan od učenika osmog razreda je komentirao da nastavnici ne mogu ništa učiniti po pitanju SMS nasilja koje je prisutno među učenicima, jer oni sami nemaju mobilne telefone. Škole bi trebale provoditi radionice sa svrhom podizanja svijesti o nasilju u stvarnim životnim situacijama te se dijelom usmjeriti i na nasilje putem interneta.

U sprječavanju nasilja na internetu izrazito su bitna i školska pravila. Svaka škola mora razraditi svoj plan djelovanja; ne bi ga trebala jednostavno preuzeti od druge škole. Proces stvaranja vlastitog načina borbe protiv nasilja gotovo jednako je važan kao i sam rezultat koji se želi postići. Svaka škola mora imati jasno određena pravila koja ne dopuštaju nasilje i trebala bi aktivno promicati svijest o kaznama za *cyberbullying*. Da bi zlostavljanje prestalo, postavljena pravila moraju se primjenjivati svakodnevno (Buljan-Flander, 2008).

Nadalje, istraživanja pokazuju da se najveći broj ponašanja karakteriziranih kao zlostavljanje i izlaganja neprimjerenim sadržajima na internetu dogodio dok odrasli nisu obraćali pažnju na ono što djeca rade. Iz ovog razloga, osobno računalo trebalo bi biti u dnevnoj sobi gdje je lakše nadzirati aktivnosti djece. Budući da na taj način roditelj može lakše u bilo kojem trenutku provjeriti što dijete radi na računalu, djeca će teže ući u potencijalno rizičan razgovor sa strancem u *chat* sobi ili tražiti pristup eksplicitnim seksualnim sadržajima. Roditelji često imaju

previše obaveza i problema, zbog čega su u neprestanoj žurbi te posvećuju premalo pozornosti i vremena svojem djetetu i premalo nadziru kako ono provodi svoje slobodno vrijeme. To ostavlja prostor u kojem se dijete može upustiti i u neke ugrožavajuće ili opasne aktivnosti. Već samo postavljanje jasnih pravila i granica daje djetetu osjećaj sigurnosti i zaštićenosti te smanjuje vjerojatnost da će se dijete naći u potencijalno opasnoj situaciji (Buljan-Flander, Karlović, Ćosić, 2004). Dakle, kod kuće roditelji trebaju postavljati granice i pravila pri korištenju računala jednako kao što to rade za druge oblike dječjeg ponašanja. Škole mogu pomoći roditeljima u postizanju toga te im savjetovati da razgovaraju s mladima o tehnologiji. Tako će mladi shvatiti da i odrasli znaju ponešto o tehnologiji, te da im se mogu obratiti za pomoć kad im je potrebna (Buljan-Flander, 2008). Danas čak postoje programi koji roditeljima nude "virenje preko ramena", odnosno prikaz djetetova ekrana na vlastitom. Iako malo ekstremniji način praćenja onoga što dijete čini i koje stranice posjećuje, čini se da su određeni roditelji oduševljeni ovom idejom.

Za kraj, promatrači, najčešće vršnjaci, igraju važnu ulogu u stalnom ponavljanju vršnjačkog nasilja. S njima treba raditi na empatiji i razvijanju suosjećanja tako da obavijeste odraslu osobu o nasilnom ponašanju, a ne da šutnjom odobravaju ono što se zbiva. Programi za pomoć vršnjacima podržavaju uzajamno pomaganje u školi. Nastavni programi koji se sastoje od direktnog poučavanja vrijednosti, vježbanja empatije i upotrebe priča i drama, te od izravnog učenja o neprikladnom ponašanju, bi mogli pridonijeti smanjivanju broja slučajeva nasilja preko interneta (Buljan-Flander, 2008).

7. ZAKON I MALOLJETNICI

Nasilje na internetu je kažnjivo zakonom, bilo da je riječ o uvredi, kleveti, prijetnji, iznošenju osobnih ili obiteljskih prilika. Zakonom je kažnjiva i svaka vrsta seksualnog uznemiravanja preko interneta. Međutim, ako je zlostavljač osoba mlađa od 14 godina, smatra se djetetom i nije kazneno odgovorna, što znači da se ne može kazneno ni prekršajno goniti, ne može ju se tužiti, ni kazniti. U tom slučaju policija, ako se radi o kaznenom djelu, obavještava Centar za socijalnu skrb koji provodi postupak (Butorac, 2013). Osobe od 14 do 16 godina smatraju se mlađim maloljetnicima i, ako se utvrdi da su počinili kažnjivo djelo, mogu im se izreći odgojne mjere, i to disciplinske mjere, mjere pojačanog nadzora i zavodske mjere. Maloljetnici u dobi od 16 do 18 godina smatraju se starijim maloljetnicima i njima se uz odgojne

mjere može izreći i kazna maloljetničkog zatvora. Postupak prema maloljetniku pokreće se isključivo na inicijativu Državnog odvjetništva, neovisno o vrsti i težini kaznenog djela te propisanoj kazni. To znači da za kaznena djela uvrede, klevete, iznošenja osobnih ili obiteljskih prilika, postupak pokreće Državno odvjetništvo, a u pretkaznenom postupku informacije i dokaze o kažnjivom djelu prikuplja policija (Buljan-Flander, 2008).

8. ZAKLJUČAK

Očito je da je nasilje na internetu postao ozbiljan problem na globalnoj razini. Izrazito zabrinjavajuće je stanje kod djece i adolescenata koji sve više vremena provode na osobnima računalima i internetu. Istraživanja pokazuju da postoje velika preklapanja između nasilja na internetu i tradicionalnog vršnjačkog nasilja u raznim aspektima. Međutim, *online* nasilje je puno lakše provesti nego nasilje licem u lice, jer zlostavljači ne vide žrtvu te zbog toga pokazuju manje empatije i jer su šanse da će biti otkriveni i kažnjeni značajno smanjene. Odrasli bi trebali objasniti djeci opasnosti posjećivanja raznih stranica ili davanja osobnih informacija drugima te ih podučiti sigurnom korištenju interneta. Također bi djeci trebalo osvijestiti važnost odgovornosti, razboritosti, umjerenosti i mudrosti pri korištenju različitih informacijsko-komunikacijskih tehnologija. Potrebno je stvoriti kvalitetne programe čija je svrha smanjiti i zaustaviti nasilje na internetu, a naglasak tih programa bi trebao biti na treningu empatijskih vještina, uvježbavanju samokontrole, mijenjanju neutralnih i pozitivnih stavova prema nasilju u negativne te objašnjavanju zašto je nasilničko ponašanje moralno pogrešno i da za njega nema dovoljno opravdanja.

LITERATURA

Bamford, A. (2004). Cyberbullying, preuzeto 15.6.2015. s

<http://www.darrenarcher.name/year10/PDFs/ahisaconference-bamfordcyberbullying.pdf>

Bauman, S. (2013). Cyberbullying: What Does Research Tell Us?. *Theory Into Practice*, 52, 249-

256.

Bedić, B. i Filipović, M. (2014). "Klikni za sigurnost" – spriječimo nasilje, gradimo kulturu mira i nenasilja. Zagreb: Ambidekster Klub.

Benzmiller, H. (2013). Notes & Comments. The cyber-Samaritans: exploring criminal liability for

the "innocent" bystanders of cyberbullying. *Northwestern University Law Review*, 107 (2),

927-962.

Bilić, V. (2014). Correlates and outcomes of cyberbullying and cybervictimization. U Orel, M.

(Ur.), *The new vision of future technologies* (str. 71-84). Ljubljana: Eduvision.

Buljan-Flander, G., Karlović, A., Ćosić, I. (2004). Izloženost djece zlostavljanju putem interneta.

Medix, 54/55(10), 159-161.

Buljan-Flander, G. (2008). Nasilje preko interneta – Cyberbullying, preuzeto 15.6.2015. s

<http://www.poliklinika-djeca.hr/publikacije/nasilje-preko-interneta/>

Buljan-Flander, G. (2013). Istraživanje: Koliko vremena i uz koje rizike djeca provode vrijeme na

- internetu i Facebooku, preuzeto 15.6.2015. s <http://dobarzivot.net/obitelj/istrazivanje-koliko-vremena-uz-koje-rizike-djeca-provode-na-internetu/>
- Butorac, M. (2013). Kako prepoznati cyberbullying, preuzeto 23.6.2015. s <http://www.klokanica.hr/skolarci/slobodne-aktivnosti/kako-pomoci-djetetu-zlostavljanom-na-internetu-604>
- Del Rey, R., Elipe, P. i Ortega-Ruiz, R. (2012). Bullying and cyberbullying: Overlapping and predictive value of the co-occurrence. *Psicothema*, 24(4), 608-613.
- DeSmet, A., Deforche, B., Hublet, A., Tanghe, A., Stremersch, E. i De Bourdeaudhuij, I. (2014). Traditional and cyberbullying victimization as correlates of psychosocial distress and barriers to a healthy lifestyle among severely obese adolescents – a matched case-control study on prevalence and results from a cross-sectional study. *BMC Public Health*, 14(224).
- Dooley, J. J., Pyzalski, J. i Cross, D. (2009). Cyberbullying Versus Face-to-Face Bullying. *Journal of Psychology*, 217(4), 182–188.
- Dredge, R., Gleeson, J. F. M. i de la Piedad Garcia, X. (2014). Risk Factors Associated with Impact Severity of Cyberbullying Victimization: A Qualitative Study of Adolescent Online Social Networking. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17(5), 287-291.
- Eden, S., Heiman, T. i Olenik-Shemesh, D. (2013). Teachers perceptionst, beliefs and concerns about cyberbullying. *British Journal of Educational Technology*, 44(6), 1036-1052.
- Feinberg, T., Robey, N. (2009). Cyberbullying: School leaders cannot ignore cyberbullying but rather must understand its legal and psychological ramifications. *Principal leadership*, 9, 26-31.
- Feinberg, T., Robey, N. (2009). Cyberbullying: Intervention and prevention strategies. *National Association of School Psychologists*, 38 (4), 22-24.
- Guan, S. A. i Subrahmanyam, K. (2009). Youth Internet use: risks and opportunities. *Current Opinion in Psyciatry*, 22, 351-356.
- Hamer, A., Konijn, E. A. i Keijer, M. G. (2014). Cyberbullying Behavior and Adolescents' Use of

- Media with Antisocial Content: A Cyclic Process Model. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17(2), 74-81.
- Hodak Kodžoman, I., Velki, T. i Cakić, L. (2013). Izloženost djece starije školske dobi elektroničkom nasilju. *Život i škola*, 30(59), 110-128.
- Kowalski, R. M., Limber, S. P. i Agatston P. W. (2012) *Cyberbullying: Bullying in the Digital Age*. Malden, MA: Blackwell.
- Li, Q., Cross, D., Smith, P. K. (2012). *Cyberbullying in the Global Playground*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- McQuade, S. C., Colt, J. P., Meyer, B. B. (2009). *Cyber Bullying: Protecting Kids and Adults from Online Bullies*. Westport, Conn: Praeger Publishers.
- Ortega, R., Elipe, P., Mora-Merchan, J. A., Genta, M. L., Brighi, A., Guarini, A., Smith, P. K., Thompson, F., Tippett, N. (2012). The Emotional Impact of Bullying and Cyberbullying on Victims: A European Cross-National Study. *Aggressive behavior*, 38 (5) , 342-356.
- Paul, S., Smith, P. K., i Blumberg, H. H. (2012). Comparing student perceptions of coping strategies and school interventions in managing bullying and cyberbullying incidents. *Pastoral Care in Education*, 30(2), 127-146.
- Popović-Čitić, B. (2009): Vršnjačko nasilje u sajber prostoru. *Temida*, 12 (3), 43-62.
- Pregrad, J., Tomić Latinac, M., Mikulić, M. i Šeparović, N. (2011). *Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima: Izvještaj o rezultatima istraživanja provedenog među djecom, učiteljima i roditeljima u sklopu programa prevencije elektroničkog nasilja "Prekini lanac"*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- Rogers, V. (2010). *Cyberbullying: Activities To Help Children and Teens to Stay Safe in a Texting, Twittering, Social Networking World*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Sampasa-Kanyinga, H., Roumeliotis, P., Xu, H. (2014). Associations between Cyberbullying and School Bullying Victimization and Suicidal Ideation, Plans and Attempts among Canadian Schoolchildren. *PLoS*, 9(7).

- Steffgen, G., König, A., Pfetsch, J., Melzer, A. (2011). Are Cyberbullies Less Empathic? Adolescents' Cyberbullying Behaviour and Empathic Responsiveness. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(11), 643-648.
- Sticca, F., Ruggieri, S., Alsaker, F. i Perren, S. (2013). Longitudinal Risk Factors for Cyberbullying in Adolecence. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, 23, 52-67.
- Thomas Washington, E. (2014). An Overview of Cyberbullying in Higher Education. *Adult Learning*, 26(1), 21-27.
- Weber, M., Ziegele, M. i Schnauber, A. (2013). Blaming the Victim: The Effects of Extraversion and Information Disclosure on Guilt Attributions in Cyberbullying. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 16(4), 254-259.
- Willard, N. E. (2007). *Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Aggression, Threats, and Distress*. Champaign, IL: Research Press.